

STRATÉGIA PARTICIPATÍVNEHO PLÁNOVANIA VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV

Autor: Mgr. Veronika Prachárová
Názov národného projektu: Podpora partnerstva
a dialógu v oblasti participatívnej tvorby
verejných politík
Predložené dňa: 1.6.2019

**Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej
spoločnosti**
(zadávateľ)

**STRATÉGIA PARTICIPATÍVNEHO PLÁNOVANIA VEREJNÝCH
PRIESTRANSTIEV**

Autor: Mgr. Veronika Prachárová

Grafická úprava a fotografie: Mgr. Veronika Prachárová

Názov národného projektu: Podpora partnerstva a dialógu v oblasti
participatívnej tvorby verejných politík

ITMS: 314011M298

Operačný program: OP Efektívna verejná správa

Zdroj financovania: Tento materiál je podporený z Európskeho sociálneho fondu

Autor súhlasí so zaradením obsahu výstupu do znalostnej elektronickej databázy
ÚSV ROS.

Vyhotovené dňa: 1.6.2019

Úrad splnomocnenca vlády SR
pre rozvoj občianskej spoločnosti

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

MINISTERSTVO
VNÚTRA
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

BRATISLAVA

Stratégia participatívneho plánovania
verejných priestranstiev,
Veronika Prachárová
Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj
občianskej spoločnosti, Cukrová 14, 811 08
Bratislava,
2019
ISBN: 978 – 80 – 89051 – 26 – 7

Opis Národného projektu Podpora partnerstva a dialógu v oblasti participatívnej tvorby verejných politík

Pilotná schéma participatívnej tvorby verejných politík

Pilotná schéma participatívnej tvorby verejných politík predstavuje praktickú časť projektu. Zastrešuje dvanásť pilotných projektov, ktoré testujú rôzne participačné scenáre a nástroje zapojenia verejnosti do tvorby verejných politík na 4 úrovniach (národná, regionálna, mikroregionálna, lokálna). Zameranie verejných politík predstavuje témy ako sociálna inklúzia, otvorené dáta, udržateľná mobilita, deti a mládež, medziobecná spolupráca, využívanie verejných priestorov, odpadové hospodárstvo, environmentálna výchova a vzdelávanie. Projekty boli do pilotnej schémy vybrané na základe samostatnej výzvy k predkladaniu projektov ÚSV ROS, realizovanej v Novembri 2015. Na základe dvanástich memoránd o spolupráci medzi ÚSV ROS, konkrétnym subjektom verejnej správy (VS) a vybranou mimovládnu organizáciou, ktorá vznik projektu iniciovala, vznikne dvanásť verejných politík, pripravených na zavedenie do praxe.

Pilotná schéma je súčasne cenným zdrojom dát pre analytickú činnosť, ktorá predstavuje druhú časť projektu.

Analyticko-metodicko-legislatívna podpora zavádzania participatívnej tvorby verejných politík do praxe

Analyticko-metodicko-legislatívna podpora zavádzania participatívnej tvorby verejných politík do praxe predstavuje teoretickú časť projektu, ktorá je zameraná na analytickú, metodickú, legislatívnu činnosť. Na základe analytickej, metodickej a legislatívnej činnosti bude priebežne budovaná verejne elektronicky dostupná znalostná databáza. Výsledkom bude *Analýza stavu a možností participácie v SR*, ako aj návrhy na legislatívne zmeny, zvyšujúce účasť verejnosti v procese prípravy, tvorby, implementácie, monitoringu a revízie verejných politík.

Budovanie kapacít v prostredí VS predstavuje samostatný blok činností. Jeho cieľom je identifikovať príčiny nedostatočnej aplikácie inovatívnych a participatívnych metód v praxi verejnej správy. Bude navrhnutý profil absolventa, architektúra a sylaby špecializovaného vzdelávacieho programu, ako aj metodiky pre nový vzdelávací program s názvom "Participatívna tvorba politík v prostredí verejnej správy". Súčasťou je pilotné testovanie programu vzdelávania na 3 skupinách účastníkov z prostredia VS (štátna správa, regionálna územná samospráva, regionálne združenia miest a obcí, miestna územná samospráva).

Obsah

Úvod	4
1 Verejné priestranstvo a participácia	5
1.1 Verejné priestranstvá.....	6
1.2 Participácia pri plánovaní verejných priestranstiev	7
1.2.1 Prečo participácia?.....	9
1.2.2 Rozsah participácie.....	11
2 Metodika	14
3 Úskalia participácie	15
3.1 Potenciálne riziká pre participatívny proces.....	15
3.1.1 Prístup verejnosti a samosprávy	16
3.1.2 Procesy	17
3.2 Plánovanie s verejnosťou za každých okolností?	20
4 Strategická časť	22
4.1 Ciele kvalitného procesu	22
4.2 Riziká	23
4.3 Postupy a zásady	24
4.3.1 Príprava	24
4.3.2 Participatívne plánovanie a následné postupy.....	25
4.4 Zhrnutie cieľov kvalitného participatívneho procesu a zdôvodnenie	29
5 Záver	30
6 Zdroje	31
7 Komentáre	35

Úvod

Stratégia predstavuje dlhodobý súhrnný plán, ktorý je vytvorený na naplnenie konkrétneho cieľa alebo cieľov. V prípade tejto publikácie budú uvedené zásady a postupy, ktoré môžu pomôcť k dosiahnutiu **kvalitného zapojenia obyvateľov** do plánovania verejných priestranstiev.

Sformulovaniu zásad a postupov predchádzala **analýza existujúceho stavu** na Slovensku (stanovenie východiskovej pozície). Informácie o participatívnych procesoch boli zisťované priamo od ich skúsených realizátorov prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov. Stratégia tak zachytáva projekty, ktoré sa odlišujú – cieľom, typom dotknutého verejného priestranstva, spôsobom zapojenia samosprávy, mierou i načasovaním zapojenia verejnosti a celkovou dĺžkou.

Stratégia je určená primárne pre podmienky väčších miest. Pri snahe využiť navrhované zásady a postupy je ale nevyhnutné nazeráť aj na **miestne špecifiká a kontext** (vid' aj Strussová & Petříková 2009, Bryson 2013).

Treba zdôrazniť, že existuje veľké množstvo variácií participatívnych procesov. Môžu sa odlišovať napríklad stanovenou mierou či načasovaním zapojenia verejnosti. Takéto rozhodnutia významne ovplyvňujú vhodnosť použitých metód. Zámerom

stratégie nie je obsiahnuť všetky eventuality, ale skôr **načrtnúť široko-aplikovateľné zásady a postupy**.

Publikácia **analyzuje súčasné problémy a formuluje východiská i ciele** participatívneho plánovania verejných priestranstiev. Následne naznačuje možné postupy pre dosiahnutie kvalitných výsledkov.

V prvej časti sa bude venovať pozornosť základným pojmom verejný priestor a verejné priestranstvo, pričom sa zároveň poukáže na **dôležitú úlohu participácie obyvateľov** pri ich plánovaní. V druhej časti bude naznačená metodika, akou sa postupovalo pri získavaní dát o **aktuálnom stave** zapájania obyvateľov pri tvorbe a úprave verejných priestranstiev na Slovensku. Tretia časť pozostáva zo zistení z pološtruktúrovaných rozhovorov. Konkrétne sa rozoberajú **problémy a nedostatky** participatívnych procesov, s ktorými sa respondenti počas svojho pôsobenia stretli. Pozitívne stránky zapojenia verejnosti, ako aj najčastejšie úskalía a riziká identifikované respondentmi tvoria základ pre strategickú časť. Tá obsahuje **ciele, riziká, ako aj postupy a zásady kvalitného participatívneho plánovania verejných priestranstiev**.

1 Verejné priestranstvo a participácia

V súčasnosti sa pri rozprávaní o mestách venuje možno až príliš veľká pozornosť stavaným objektom – budovám (Sidorová 2015). Tie však neexistujú bez kontextu a aj vnímanie ich samotných býva ovplyvnené bezprostredným okolím. Jacobs (2013:46) dokonca v tejto súvislosti uvádza: „Pomyslite na nejaké veľkomesto a čo si predstavíte? Jeho ulice. Pokiaľ sú ulice mesta zaujímavé, je zaujímavé aj mesto, pokiaľ sú fádne, aj mesto je fádne“.ⁱ

To, akú má podobu verejné priestranstvo, je jedným z hlavných faktorov ovplyvňujúcich kvalitu života a rozvoj mesta (Bratislava – Nové Mesto 2014). Ak je navrhnuté vhodne, dokáže napomôcť budovaniu komunity, podporiť lokálnu ekonomiku či dokonca viesť obyvateľov k zdravému životnému štýlu.

Charakter života medzi budovami sa mení so zmenami v spoločnosti. **Kľúčové princípy a kritériá kvality, ktorými sa riadia pracovníci vo verejnom sektore** sú však podľa Gehla (2000) **konštantné**. Ide o snahy zvýrazňovať obývatel'nosť či prívetivosť miest a rezidenčných častí. Práve ľudia totiž robia mestské priestory živými a zvyšujú ich hodnotu. Ako navyše uvádza Gehl (2000) „*je všeobecne pravdou, že ľudia a ľudské aktivity priťahujú iných ľudí*“, a to bez ohľadu na to či ide o ich

výskyt v budovách, štvrtiach, mestských centrách alebo rekreačných oblastiach (viď aj Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013). Ich pohyb a využívanie priestoru mu dodáva ráz, atmosféru.

Rozsah a charakter vonkajších (outdoorových) aktivít je vo veľkej miere ovplyvnený plánovaním verejných priestranstiev.

Rozhodnutia ako je napríklad výber materiálov a farieb, totiž dokážu ovplyvniť vzorce správania, priniesť lepšie alebo horšie podmienky pre podujatia i samotné činnosti a v konečnom dôsledku vytvoriť živé alebo neživé mestá (Gehl 2000).

Verejné priestranstvá by mali byť **v prvom rade pre ľudí, ktorí ich využívajú**, a preto by mali byť zapojení už v procese plánovania akýchkoľvek zásahov.ⁱⁱ Participatívne plánovanie vnímame ako **súbor postupov, ktoré umožňujú diskusiu všetkých relevantných aktérov a hľadanie dohody pre najvhodnejšiu formu a využitie riešeného územia**.ⁱⁱⁱ V rámci tejto publikácie sa venuje pozornosť najmä zapojeniu **širokej verejnosti** – užívateľov verejného priestranstva.

Predtým ako sa zameriame na dôležitú úlohu participácie^{iv} je potrebné si priblížiť nie celkom jednoznačný výklad a právnu úpravu samotných verejných priestranstiev.

1.1 Verejné priestranstvá

Termín verejné priestranstvo nemá jednu všeobecne uznávanú definíciu. Odlišnosti súvisia s akademickou tradíciou, prístupom jednotlivých autorov alebo aj s tým, do akej miery sa naň pozeráme rigidne (kde sa stanovujú hranice akceptovateľného).

Doposiaľ sa **vedli v akademickú literatúru polemiky** napríklad aj o tom, či musí ísť o priestranstvo vo verejnom vlastníctve alebo môže byť (polo)súkromné, či sa nachádza iba v exteriéri alebo aj v interiéri a či musí byť voľne dostupné alebo nie (Gehl & Matan 2009). Miller (2007) dokonca zvyrazňuje, že existujúce predstavy o verejnom priestranstve ako o otvorenom, demokratickom a prístupnom území vo verejnom vlastníctve sa nemusia stretávať s realitou.^v

Na verejné priestranstvo sa dá skutočne nazerať **z viacerých**

perspektív. Možno sa zamerať na samotný pojem, ale aj na jeho funkciu a demokratickú hodnotu, dizajn alebo spôsob a kontext, v akom vznikol. Ďalším faktom je, že sa jeho každodenné využitie mení (Carr et al. 1992), a to najmä z nevyhnutného na voliteľné či rekreačné užívanie (Gehl & Matan 2009).

Pre účely tejto publikácie bude verejné priestranstvo definované ako **verejne prístupná plocha exteriéru mesta alebo obce, ktorej súčasťou sú aj všetky prvky vybavenia** (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013, vid' box č. 1). V tomto zmysle má byť prístupné pre všetkých bez obmedzení súvisiacich napríklad s formou vlastníctva.^{vi} Výnimku však môže tvoriť špeciálny časový režim (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013).

Box č. 1: Verejný priestor

Verejné priestranstvo je len podmnožinou verejného priestoru. Ak hovoríme o verejnom priestore ide o verejné prístupnú komplexnú fyzickú časť prostredia (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013). Okrem verejného priestranstva ide taktiež napríklad aj o vnútorný priestor budov. Podľa Inštitútu plánovania a rozvoja hlavného mesta Praha (2013) sa termín verejný priestor používa i pre nehmotnú rovinu prostredia zahrňujúceho vzťahy, myšlienky, deje alebo média, a teda predstavuje určité kontinuum.

Medzi najzásadnejšie momenty v debatach o verejných priestranstvách patrila na Slovensku ich nedostatočná právna úprava. Verejné priestranstvo bolo totiž až do roku 2018 definované iba pre účely zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.^{vii} V § 30 ods. 2 predmetného zákona sa konkrétne stanovuje, že verejným priestranstvom na účely tohto zákona sú **verejnosti prístupné pozemky vo vlastníctve obce**. Verejným priestranstvom pritom nie sú pozemky, ktoré obec prenajala podľa osobitného zákona.^{viii}

Pri definícii sa podľa dôvodovej správy k návrhu zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení (ďalej len „zákon o obecnom zriadení“) vychádzalo z výpočtu typických verejných priestranstiev, ktoré sú prístupné každému bez akéhokoľvek obmedzenia.^{ix} V § 2b ods. 1 zákona o obecnom zriadení sa konkrétne stanovuje, že verejné priestranstvo je ulica, námestie, park, trhovisko a iný priestor **prístupný verejnosti bez obmedzenia, ktorý bez ohľadu na vlastnícke vzťahy slúži na všeobecné užívanie**, ak osobitný zákon, ako napríklad vyššie uvedený zákon č. 582/2004 Z. z., neustanovuje inak. Týmto zákonom teda došlo k zadefinovaniu pojmu verejné priestranstvo na účely celého právneho poriadku SR, okrem zákonov, ktoré si tento pojem definujú

vzhľadom na svoje špecifické potreby sami.

1.2 Participácia pri plánovaní verejných priestranstiev

Podobne ako v iných postsocialistických štátoch ani na Slovensku nemajú participatívne procesy hlbokú tradíciu. A to aj napriek pokusom zo 60. rokov, kedy sa v socialistických krajinách umožňovalo zapojenie obyvateľov do rozhodovania na lokálnej úrovni (najmä v krajinách bývalej Juhoslávie, tzv. „samoupravni socijalizam“) (Maričić et al. 2018). Tieto snahy boli skôr formálne a mali krátke trvanie.

Na Slovensku sa dlhú dobu prejavoval tzv. **participačný deficit**, čiže menšia miera zaangažovanosti občanov vo veciach verejných (Vráblíková 2009) a až v poslednej dobe dochádza k obratu (Bútorová, Gyárfášová 2010). Tento obrat však nie je zatiaľ dostatočne prítomný v oblasti plánovania verejných priestranstiev (Strussová & Petříková 2009, Jaššo 2008).^x Hoci sú tieto plochy pre všetkých, **obyvatelia sú na Slovensku zapájaní do ich tvorby alebo úpravy len zriedka**.

Súčasná výstavba a zásahy do územia napríklad v hlavnom meste sú možno aj preto **orientované pomerne jednostranne** (Bratislava – Nové Mesto 2014). Vznikajú predovšetkým polyfunkčné komplexy skladajúce sa z kancelárskych, obchodných

a obytných priestorov. Sú vhodné najmä pre sociálnu vrstvu so špecifickým životným štýlom (Bratislava – Nové Mesto 2014). Podľa jednej zo správ vypracovaných Mestskou časťou Bratislava – Nové Mesto (2014) je dokonca rozmer bežného človeka v meste v zmysle jeho aktuálnych fyzických, psychických a sociálnych potrieb len málokedy skutočne zohľadnený.

Chýba kvalitné zapojenie verejnosti – užívateľov priestranstva už v procese plánovania zásahov.

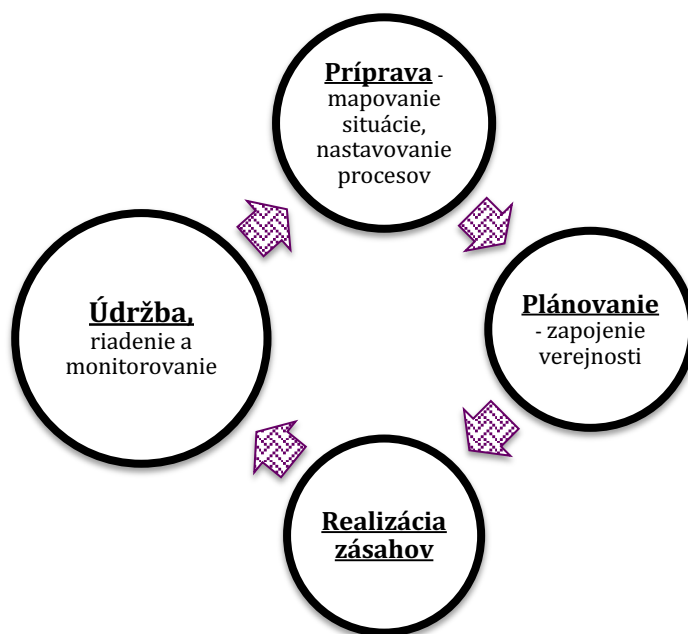
Úprava, resp. akýkoľvek zásah do verejného priestranstva by mal obsahovať minimálne štyri etapy, a to:

- prípravu,
- plánovanie/projektovanie,
- realizáciu zmien,
- údržbu, riadenie a monitorovanie (viď schému č. 1).

Etapy sú uvedené v chronologickom poradí, pričom posledná môže pozvoľna viesť späť na začiatok prípravnej etapy nového projektu zásahov/úprav.

Dôvodom, prečo je vhodné vychádzať pri plánovaní verejných priestranstiev z výsledkov participatívneho procesu, sa bližšie venujeme v ďalšej časti.

Schéma č. 1: Etapy zásahu do verejného priestranstva

Zdroj: Autor

1.2.1 Prečo participácia?

Od 60. rokov 20. storočia je možné vnímať **celosvetové trendy** v podpore participatívneho plánovania verejných priestranstiev. Ide o **odklon od dovtedy presadzovaného prístupu založenom na tzv. „top-down“ princípe**. Pri plánovaní sa totiž zvyklo vychádzať z „čisto vedeckého poznania“ s cieľom vytvoriť riešenia verejných plôch, ktoré budú v prvom rade „funkčné“ (Berman 2017, vid' aj Hall 1996).

K zmene prístupu došlo bez rozdielov v krajinách s odlišnými režimami v rôznych častiach sveta. Medzi nimi možno spomenúť napríklad zmeny v Spojených štátoch amerických (Crewe 2001, Sandercock 2001), Brazílii (Cymbalista & Nakano 2005), Holandsku (Boonstra & Boelens 2011), Belgicku (Albrechts 2004), Taliansku (Balducci 2004), Veľkej Británii (Healey 2007), Dánsku (Pløger 2004), Nórsku (Pløger 2004) a Číne (Fingerhuth 2004). Na základe akademickej literatúry sa dá definovať päť hlavných dôvodov takéhoto vývoja.

1. Adresovanie nedostatkov v rozhodovacích procesoch

V prvom rade išlo o reakciu na **nedostatky v rozhodovacích procesoch**. Tie súviseli najmä s nedostatočnou interakciou medzi politickou reprezentáciou (či úradníkmi) a verejnosťou. Situáciu bolo najviac potrebné riešiť

v prípadoch krajín s demokratickým režimom. V období pred 1960 totiž existovali tendencie rozhodovať predovšetkým na základe technickej a administratívnej expertízy miesto zohľadňovania názorov a požiadaviek ľudí (Berman 2017, Healey 1997, Hall 1996). S tým neboli spokojní obyvatelia a v konečnom dôsledku ani samosprávy.

V súčasnosti bývajú procesy odlišné. Predovšetkým v rozvinutých demokratických spoločnostiach občania požadujú a získavajú viac moci v rozhodovaní a v ovplyvňovaní plánovania rozvoja svojho mestského prostredia (Maričić et al. 2018). Podľa Hordijik et al. (2015:128) zapojenie verejnosti do plánovania dokonca predstavuje jeden z hlavných nástrojov, ktorý umožňuje preklenúť **„priepasť“ medzi tými, ktorí vládnu a tými, ktorí sú ovládaní**. Brabham (2006) to posúva ešte ďalej a tvrdí, že takýto participatívny proces a interdisciplinarita sa javia ako najlepší postup k riešeniu problémov v demokratických spoločnostiach digitálnej doby.

2. Získanie informácií z terénu

Druhým dôvodom, ktorý sa v zásade spája s už naznačeným záujmom samosprávy o participatívny proces je snaha získať informácie. Verejnosť, resp. užívatelia priestoru **majú totiž často poznatky, ku ktorým sa „od stola“ nedá dostať** (Berman 2017, Strussová & Petříková 2009, Cornburn 2003, Carmona et al. 2003). Podľa

Healey (1997) si samotné samosprávy začali uvedomovať, že pri zapojení verejnosti budú politici, ako aj úradníci skôr schopní dobrého úsudku a kompetentnej argumentácie. Ešte presnejšie to zachytili autori Holsen a Swensen, keď uviedli, že participatívny proces dáva „**politikom lepší základ pre rozhodnutia vo významných záležitostiach plánovania tým, že prináša najlepšie možné poznatky o potrebách, záujmoch a názoroch občanov, ktoré súvisia s plánmi**“ (Holsen & Swensen 1998:7).

Zapojenie verejnosti umožňuje napríklad samospráve zistiť, aké najväčšie nedostatky dané územie má a ktoré treba vnímať ako prioritné.

Keď sa pozrieme na samotný proces **participácie laickej verejnosti, tiež môžeme nájsť nesporné výhody**. Ak je proces dobre zvládnutý, dochádza k vytváraniu nového poznania, resp. k prispievaniu novými perspektívami do plánovacieho procesu a k šíreniu informácii smerom ku všetkým zapojeným aktérom (Hanna 2000). Zapojenie neprofesionálnov do plánovania je podľa Van Herzelea (2004) veľmi prínosné, nakoľko pohľad jednotlivcov mimo „*profesionálnej bubliny mestského plánovania*“ môže priniesť kreatívne riešenia, ktoré dokážu byť účinné v špecifickom lokálnom kontexte. Laická perspektíva a lokálne prispôbené riešenia teda vedú zvýšiť kvalitu rozhodovania (Münster

et al. 2017).

3. Budovanie vzťahu k lokalite

Tretím dôvodom je, že v dlhodobom horizonte vedie práve participácia a s tým spájané vzdelávanie (osveta) verejnosti (Carmona et al. 2003) k jej zvýšenému záujmu a úsiliu o dosiahnutie lepšej kvality životného/mestského prostredia. Súvisí to aj s tým, že si verejnosť prostredníctvom procesu **môže (začať) budovať vzťah k danému priestoru**. Účasť môže dokonca viesť k pocitu spolupatričnosti (Strussová & Petříková 2009) či až k vzniku tzv. komunálneho občianstva (Boonstra & Boelens 2011).

Uvedená zaangažovanosť je pritom podľa Carmona et al. (2003) kľúčová, pretože otázka kvality prostredia sa častokrát dáva do úzadia v prípadoch, kedy ide napríklad proti ekonomickým cieľom.

4. Zefektívnenie plánovania a zvyšovanie šance prijatia výstupov užívateľmi

Štvrtým dôvodom je, že participácia obyvateľov vie **zefektívniť plánovanie zásahov do verejných priestranstiev**. Napríklad tým, že **sa dokáže predísť konfliktom**, ktoré sú časovo náročné na vyriešenie (Pløger 2004). Holsen a Swensen (1998) obdobne uvádzajú, že účasť verejnosti a otvorená komunikácia **pomáha získať presné informácie o možných bodoch sporu**, a to ešte pred prijatím politického rozhodnutia.

Počítanie s názormi verejnosti už pri príprave projektov v zásade pomáha zabezpečiť, že návrhy budú podporené aj tými, ktorí budú výsledkom najviac dotknutí (Carmona et al. 2003, Burby 2003, Crewe 2001). Inými slovami, ak je proces participácie dobre zvládnutý, jeho výsledkom je kvalitnejšie riešenie verejného priestranstva, ktoré **prijíma väčšina aktérov**. Tým sa logicky zjednodušuje aj jeho zavádzanie do praxe (Fiskaa 2005).

5. Dôraz na inklúziu všetkých skupín obyvateľstva

Piatym dôvodom je, že **samotný participatívny proces má vo svojej podstate inkluzívne prvky**. Pri zásahoch do podoby verejných

priestorov by sa totiž mali reflektovať potreby ohrozených skupín, akými sú napríklad ľudia so zdravotným postihnutím, rodičia s deťmi, deti, starší ľudia či ľudia bez domova, pričom práve participatívne metódy ich zapojenie umožňujú.

Participatívne plánovanie vie navyše pomôcť k riešeniu existujúcich problémov spájajúcich sa s veľkou heterogenitou/kultúrnou diverzitou obyvateľstva (Sandercock 2001).

V tomto zmysle podľa Carr et al. (1992) netreba zabúdať na to, že tzv. demokratické priestranstvá ochraňujú práva ich užívateľov prinajmenšom tým, že sú prístupné všetkým skupinám obyvateľstva.

1.2.2 Rozsah participácie

Ako uvádza v jednej z najzásadnejších štúdií týkajúcich sa občianskej

participácie Arnstein (1969:216) „*participácia ovládaných na vládnutí je v teórii, základným kameňom demokracie – je to uctievaná*

myšlienka, ktorú oceňujú takmer všetci". Ako však ďalej upozorňuje, **existuje kľúčový rozdiel medzi zrealizovaním formálneho „rituálu účasti“ a tým, dať ľuďom skutočnú moc potrebnú na ovplyvnenie výsledku procesu.**

Participácia bez prerozdelenia moci sa stáva pre občanov prázdny a frustrujúcim procesom (Arnstein 1969). To, čo sa potvrdzuje aj dnes, je, že participácia často umožňuje držiteľom moci tvrdiť, že sa zväzil názor všetkých zainteresovaných strán, ale v skutočnosti benefitujú len niektorí a zachováva sa *status quo*.

V prípade snahy o skutočne kvalitne prevedený proces je však relevantná otázka do akej miery má byť zapojená verejnosť. Arnstein vytvorila typológiu ôsmich úrovní participácie. Každá z nich zodpovedá **rozsahu moci občanov pri určovaní konečného výstupu** (viď schému č. 2). Jej opodstatnenie sa ukazuje aj v súčasnosti (Maričić et al. 2018, Münster et al. 2017), pričom na ňu nadväzujú autori napríklad aj preformulovaním úrovní do modernejšej terminológie (viď napr. CoPack 2012).

Nižšie stupne typológie predstavujú skôr symbolické zapojenie, pričom sa začínajú informovaním, čiže **jednostrannou výmenou**. Predstavuje to stav, kedy plánovací orgán zhromažďuje údaje o potrebách

a záujmoch zainteresovaných strán. Robí tak napríklad cez dotazníky, ankety alebo organizovaním verejných stretnutí. Súčasťou sú aj aktivity informujúce verejnosť o plánoch a rozhodnutiach. Zjednodušene povedané táto úroveň počíta s tým, že občania môžu počúvať a zároveň dostávajú hlas (Arnstein 1969). **Verejnosť teda priamo neparticipuje na vytváraní riešení, ale uvádza svoje predstavy** o želanom či neželanom stave, ktoré môže následne kompetentný orgán reflektovať vo svojich rozhodnutiach.

Na úrovni **konzultácií, resp. „interaktívneho plánovania“** sa zainteresované strany (tzv. stakeholderi) už zúčastňujú procesu plánovania prostredníctvom pracovných, resp. plánovacích skupín. Opakované stretnutia umožňujú členom skupiny dozvedieť sa navzájom o svojich názoroch a úvahách (CoPack 2012). Rozhodnutie o zohľadnení návrhov týchto pracovných skupín sú však stále v rukách kompetentného orgánu.

Podľa Arnsteinovej rebríčka tzv. partnerstvo umožňuje občanom, resp. verejnosti **„rokovat' a následne hľadať kompromisy“** s kompetentnými orgánmi (Arnstein 1969:217). Tejto úrovni sa najviac približuje to, čo dnes nazývame **kolaboratívne plánovanie**, nakoľko implikuje rovnaké práva pre všetky zúčastnené strany. **Právomoc rozhodovať sa**

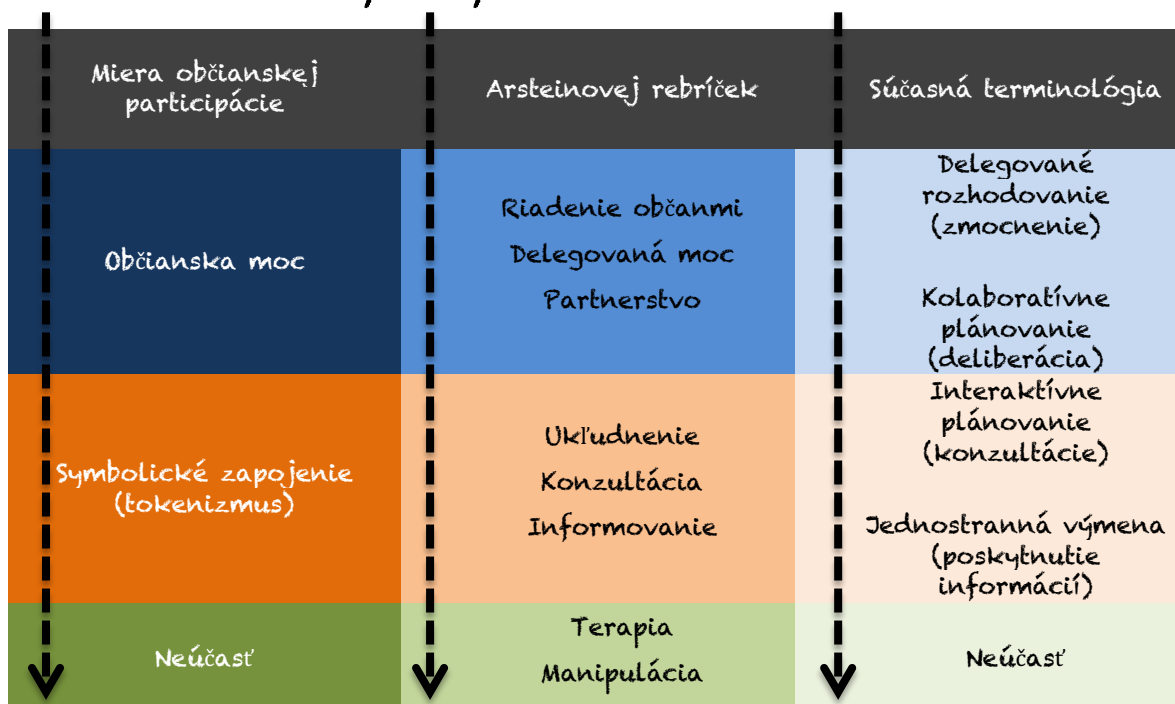
teda zveruje skupine ako celku, čo predstavuje najdôležitejší krok smerom k rovnosti a reálnej účasti (CoPack 2012). Plánovacie orgány, mestskí plánovači a zainteresované strany sa zapájajú do procesu spoločného vytvorenia plánu, ktorý môžu schváliť všetky strany.

Najvyššiu mieru participácie predstavuje tzv. občianska moc. Ide o odovzdanie právomoci rozhodovať verejnosti.

Je samozrejmé, že osemstupňový „rebrík“ (z ang. *ladder*) predstavuje

výrazné zjednodušenie reality, čo priznala aj sama Arnstein (viď 1969:217). Pomáha však ilustrovať, že existuje viacero relevantných úrovní participácie občanov. Nie zakaždým – napríklad pri vysoko komplexných projektoch – je žiaduce pristúpiť ku kolaboratívnemu plánovaniu (deliberácii), ale je vhodné skôr interaktívne plánovanie (konzultácie s verejnosťou). Toto uvedomenie uľahčuje nastavovanie participatívnych procesov pri plánovaní verejných priestranstiev.

Schéma č. 2: Úrovne participácie

Zdroj: Autor podľa Arnstein (1969), CoPack (2012)

2 Metodika

Pri tvorbe akejkoľvek stratégie by mala byť jedným z prvých krokov **analýza existujúceho stavu a identifikácia problémov**.

V našom prípade sa zameriame na problémy súvisiace so zapojením obyvateľov pri plánovaní verejných priestranstiev na Slovensku. Následne pristúpime k **návrhu odporúčaní pre zvýšenie kvality participatívneho procesu**.

Informácie o participatívnych procesoch a využívaných metódach boli získavané **prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov so skúsenými realizátormi takýchto projektov**. Celkovo bolo uskutočnených 8 rozhovorov.

Respondenti boli vyberaní metódou snehovej gule. Najskôr boli oslovení realizátori najvýznamnejších projektov uskutočnených v Bratislave (Ako ďalej Kollárko?, Revitalizácia Kuchajdy, Cyklistický štadión a pod.), ktorí pôsobili aj v iných samosprávach (uskutočňovali participatívne procesy či školenia). Následne odporučili ďalších respondentov s podobnou úrovňou expertízy.

V rozhovoroch opísali svoje skúsenosti s desiatkami projektov a zhodnotili súčasný stav využívania participatívnych procesov pri plánovaní verejných priestranstiev.

Všetci mali skúsenosti s rôznorodými projektami, ktoré sa odlišovali:

- **cieľom** (vytvoriť podklady pre architektonickú súťaž, ukázať možnosti využívania verejného priestranstva, definovať východiská pre krátkodobé a dlhodobé intervencie, upraviť priestranstvo),
- **typom** verejného priestranstva (námestie, ulica, vnútroblok, park, centrálna rozvojová os mestskej časti),
- **spôsobom** zapojenia **samosprávy** (realizátori boli zamestnancami samosprávy, boli kontrahovaní samosprávou alebo neformálne spolupracovali, resp. pokúšali sa o spoluprácu so samosprávou),
- **mierou** zapojenia verejnosti (spoločné plánovanie, zisťovanie potrieb a ich zapracovávanie, získavanie spätnej väzby na hotové výstupy a pod.),
- **načasovaním** zapojenia verejnosti (pred plánovaním - zisťovanie potrieb a želaní, v priebehu plánovania - upravovanie navrhovaných riešení a pod.),
- **použitými metódami** (dotazníky, pocitové mapy, komunitné prechádzky, hĺbkové rozhovory, priestorový model a pod.),
- **celkovou dĺžkou** (3 mesiace až 3 roky).

Hlavným dôvodom zvoleného postupu bola snaha **získať čo najkomplexnejšie informácie**. Výskumník totiž takto minimalizuje riziko, že nezíska odpoveď a aj vďaka možnosti operatívne sa dopytovať respondenta ďalšie otázky, môže maximalizovať kvalitu zozbieraných informácií (Lavrakas 2008).

3 Úskalia participácie

Zapojenie obyvateľov miest a obcí do procesu plánovania verejných priestranstiev má viacero zásadných pozitív, ktoré boli uvedené v prvej časti. **Nemožno však opomíňať aj možné riziká, s ktorými sa spája** - či už ide o nesprávne pochopenie zmyslu participácie, jej nevhodné prevedenie alebo nenaplnenie očakávaní dotknutých aktérov.

Podľa viacerých autorov (napr. Brabham 2009, Corburn 2003) má byť zapojenie obyvateľov **jedným z kľúčových záujmov mestských plánovačov**, resp. predstaviteľov samosprávy. Predstavuje to pre nich však zároveň veľkú výzvu vzhľadom na mnoho inherentných ťažkostí súvisiacich s participáciou verejnosti. Participatívny proces musí byť napríklad navrhnutý tak, aby vedel maximalizovať a zároveň dostatočne diverzifikovať vstup zainteresovaných strán do navrhovania riešení (Brabham 2009). V praxi je taktiež samotné facilitovanie plánovacích verejných stretnutí náročné. Plánovači totiž musia viesť nielen vzbudiť záujem verejnosti, ale aj zo zozbieraných dát vypracovať kreatívne riešenia verejných priestranstiev (Brabham 2009, Hibbard & Lurie 2000).

V tejto súvislosti je rovnako relevantné **zaoberať sa otázkou, či by k participácii malo dochádzať za každých okolností**. Má sa, napríklad,

zvažovať zapojenie verejnosti podľa typu verejného priestranstva – ulica, námestie či park – alebo štádia rozpracovania či toho koľko času je vyčlenené na predmetné plánovanie?

Kvalitná príprava, a to aj v zmysle **identifikácie možných slabých miest**, vie pomôcť k ľahšiemu i efektívnejšiemu priebehu zapojenia verejnosti. V tejto časti preto venujeme zvýšenú pozornosť úskaliam participácie na Slovensku tak, ako boli pomenované v rozhovoroch respondentmi a respondentkami. Najskôr sa pritom zameriavame na odpovede na otázku, aké riziká prináša participácia, a následne na reakcie na to, či má zapojenie verejnosti zmysel za každých okolností.

3.1 Potenciálne riziká pre participatívny proces

Respondenti v rozhovoroch rovnako často identifikovali ako hlavný zdroj rizika 1) prístup verejnosti a predstaviteľov samosprávy a 2) nastavenie samotného participatívneho procesu. ^{xi} Vo viacerých rozhovoroch dokonca zaznelo, že práve prístup predstaviteľov samosprávy viedol k nevhodnému nastaveniu procesov.

3.1.1 Prístup verejnosti a samosprávy

V rámci rozhovorov sa vo viac ako dvoch tretinách odpovedí poukazovalo na riziká súvisiace s tzv. vonkajšími príčinami – buď prístupom verejnosti alebo predstaviteľmi samosprávy. Jeden z respondentov napríklad kriticky zhodnotil nastavenie celej spoločnosti, pričom vnímal negatívne najmä **schopnosti ľudí viesť dialóg a zapájať aj zraniteľné skupiny**. Konkrétne uviedol, že rizikom pre participatívne procesy je, že *„nevieme diskutovať, že nie sme pripravení na demokraciu. Počúvať sa navzájom, dávať hlas tým, ktorí sa nevedia vyjadriť“*. Neskôr ozrejmil, že vychádza zo svojich skúseností s jednotlivcami, ktorí *“sabotujú“* participatívne procesy. Respondent pritom zvýrazňoval, že na verejné stretnutia nechodia len odborníci a uvedomelá verejnosť, ale aj konfliktní až paranoidní ľudia, čo *„nemajú čo robiť“*. Celé je to potom podľa neho *„o veľkej kultivácii diskusie a naučiť aj ostatných chodiť.“*

Možný problém však nevnímali respondenti a respondentky len na strane verejnosti, ale aj v postoji a prístupe predstaviteľov samosprávy. Jedna z nich dokonca uviedla, že **„najväčším rizikom je nepochopenie toho (participatívneho procesu) ... predstaviteľia mesta sa obávajú, že sa im vezme moc rozhodovať“**, a preto sa jej vyhýbajú. Podľa nej to súvisí s tým, že si neuvedomujú, že

participácia nie je priama demokracia. Respondentka konkretizovala, že predstavitelia samosprávy sa obávajú dvoch vecí, ktoré sú ale riešiteľné. Po prvé sa boja toho, že ich *„ľudia vypískajú na tých (verejných) stretnutiach“*, no to sa podľa nej *„stane len vtedy, ak nie (sú) dobre vedené“*. Po druhé sa obávajú, že verejnosť nepochopí *„dôvody, prečo sa nejako rozhodlo a že budú chcieť rozhodnúť inak, aj keď (samospráva) stála za názorom odborníkov“*. Ona si však myslí, že každý človek je schopný pochopiť, ak sa mu to dobre vysvetlí.

Podobne spomenula aj iná respondentka, že riziko vychádza z toho, že **existuje na strane samosprávy určité neporozumenie participatívnym procesom a toho, kedy by sa mali využívať**. Konkrétne uviedla, že prevláda *„jednoducho také nesprávne rozpoznanie toho, čo sú otázky, ktoré sa dajú diskutovať a má zmysel ich riešiť so širšou verejnosťou a čo sú otázky, ktoré podliehajú nejakému odbornému posúdeniu a podliehajú nejakým výskumom“*. **Participácia podľa respondentky nevyučuje využívanie expertnej práce počas plánovania. Skôr naopak**, je niečo, čo ju môže dopĺňať. Plánovanie sa však musí správne nastaviť a prebehnúť odborne.

V ďalšom rozhovore v tomto duchu zaznelo, že na **mestských úradoch musia presne vedieť, kedy sa dáva priestor verejnosti a kedy ho majú odborníci**. Respondentka pritom

vyzdvihla, že „aj keď verejnosť vyberie nejakú variantu, tak to neznamená, že bude automaticky preklopená do toho rozhodnutia, pretože mesto aj tak nesie zodpovednosť za to rozhodnutie a rozhodovať by mali odborníci“, s dôležitým dodatkom, že hlas verejnosti bude „vždy predstavovať veľmi výrazný vstup, (ktorým) bude ovplyvnený aj názor odborníkov.“

Rizikom, ktorý viackrát zaznel v rozhovoroch taktiež je, **ak je samospráva netransparentná alebo ak nezrozumiteľne komunikuje**, kedy a ako sa uskutoční participatívny proces. Podľa jednej respondentky si „samospráva (...) môže povedať, kde chce tých ľudí vziať (...) a do (akej) úrovne. Ale mali by byť transparentní v tom, čo robia“. Obdobne zaznelo v ďalších rozhovoroch, že „samospráva musí povedať, že o týchto veciach nenecháme verejnosť rozhodnúť ... buď sa poradíme s odborníkmi alebo my z nejakého politického mandátu rozhodneme sami.“ Inak je podľa ďalšej opýtanej **„riziko politické zneužitie, kedy sa využíva participácia ako zámienska na zviditeľňovanie nejakých aktérov.“**

V rozhovore s veľmi skúsenou respondentkou explicitne zaznelo, že **úspech celého procesu stojí na samospráve**. Preto treba s jej zamestnancami aktívne pracovať a dopredu sa dohodnúť na presných postupoch a pravidlách. „Stalo sa mi, že po výstupoch z participácie, kde boli zahrnutí aj pracovníci úradov a

samosprávy, kde boli zahrnutí aj iní ľudia, tak prišiel ešte niekto, kto prekryval tie rozhodnutia. Že **nebolo jasne povedané, že keď nám toto tá široká kategorizovaná verejnosť povie, že čo s tým naozaj spravíme**“. Aj toto úzko súvisí s rozhodnutiami o nastavení celého procesu. Tejto téme sa bude podrobnejšie venovať ďalšia časť.

3.1.2 Procesy

Vo viac ako dvoch tretinách odpovedí sa takmer okamžite ako riziko spomenulo **samotné nastavenie procesov participácie**. Respondenti a respondentky konkrétne poukazovali na potenciálne problémy, resp. ohrozenia súvisiace s rozhodnutiami realizátorov.

V jednom rozhovore explicitne zaznelo: „**také prvé riziko je, že nemusíme nastaviť ten proces tak, aby sme dostali tie dôležité vstupy, ktoré potrebujeme**.“ S tým súhlasila aj ďalšia respondentka „**riziko je v nesprávnom nastavení cieľov a rámcov participácie**“. Podľa nej sa stáva, že sa participácia použije nesprávnym spôsobom, napríklad, že sa s verejnosťou neriešia „**konceptné veci, ale nejaké povrchnosti, ako je napríklad farba mosta a podobne**“.

Padla dokonca aj odpoveď, že rizikom „**môže byť len zle nastavená participácia**“. Konkrétne zaznelo, že **zle nastavené rámce, proces a fáza implementácie projektu vedú k tomu, že to celé nefunguje**. „Ono

participácia má vždy zmysel, ale tie rámce a tie procesy musia byť nastavené tak, aby ma naozaj dovedli k tomu cieľu, ktorý chcem a mnohokrát to, z môjho pohľadu, je jednoducho nedotiahnuté alebo nedomyslené. A potom vychádzajú blbé výsledky ... a vie to narobiť akoby viac škody ako úžitku,“ dodala.

Skutočnosť, že **celý proces môže byť kontraproduktívny sa podľa nej vzťahuje najmä na zle nastavené očakávania ľudí**, pričom potom môže prísť sklamanie nielen v ten daný projekt, ale aj v procesy participácie ako také. Na toto odkazovala aj iná respondentka: *„ked' sa to nezvládne, ked' na to nemáš kapacity, nemáš na to správnu komunikáciu a nevieš zagarantovať, čo to spraví, tak riziko je, že vzbudzuješ nádeje a obráti sa to proti tebe.*“ Dokonca to posunula ešte ďalej, že sa neriskuje iba sklamanie verejnosti, ale aj zneužitie procesu pre získanie politických bodov. Podľa respondentky, je každá zákazka v tejto oblasti prísne monitorovaná nejakým politikom alebo politickou stranou. Prípadný neúspech sa okamžite využíva na ostrú kritiku toho, kto projekt umožnil a *„totálne (sa) dá dole celé to snaženie*“. Respondentka upozorňuje, že všetky pilotné projekty sa preto musia skončiť dobre, no *„dobre nemusí byť to, že sa spraví to, čo si ľudia myslia. Ale dobre musí byť, že boli dodržané kritéria, podmienky a že naozaj sa spravilo to čo sa sľúbilo. Byť by to*

bolo len povedzme, že my vám dáme právo vyjadriť sa“.

Okrem potenciálneho ohrozenia vyplývajúceho z všeobecne nevhodne nastaveného procesu sa spomínali aj konkrétosti. V jednom rozhovore napríklad zaznel celý výpočet možných rizík, a to, že proces **„nezahrnie všetkých aktérov a že sú tam len obmedzené zdroje a obmedzený čas (...)** a že sa stane *takým mechanickým*.“ V prípade, ak sa nezahrnú všetci relevantní aktéri, sa to podľa respondentky *„vracia v takom negatívnom nastavení a vnímaní týchto vecí a projektov*“. S tým súhlasila aj ďalšia respondentka, pričom poukázala na konkrétny príklad z praxe. Pri nastavovaní procesov *„padlo veľmi zlé rozhodnutie, že zapájať budeme len ľudí, ktorí žijú tesne okolo ... ja (čo) žijem túto cez ulicu, tak ja som už prístup k informáciám nemala lebo proste som už cez ulicu. Nedali sa dohľadať informácie, naozaj sa to šírilo klebetami, takže toto bol taký ultimátne zlý príklad*.“

Ďalšie riziko môže súvisieť so **zlým nastavením doby trvania participácie**. Napríklad jedna respondentka uviedla: *„rozplánovať projekt na 12 rokov je z pohľadu participácie pre mňa absolútne zle nastavený rámec ... to akože nemá význam*“. Podľa nej má zmysel zapájať ľudí len, ak sa ide robiť projekt v časovom horizonte, ktorý je pre nich relevantný, a to je jeden rok.

Veľmi zásadným problémom môže byť aj zlé načasovanie zapojenia verejnosti. Takúto situáciu ilustrovala jedna respondentka na konkrétnom prípade: *„miestny úrad zadal projekt architektom na vypracovanie štúdie revitalizácie námestia. (...) Nevieť ako bolo (zadanie) vytvorené. (...) Urobili to a v tom momente, úrad prišiel na to, že podme zapojiť ľudí, (že) im to ukážeme a opýtame sa ich, že čo by tam chceli“.* Týmto rozhodnutím však podľa nej došlo k rozdeleniu celej štvrte na dva tábory. *„Predpokladám, že boli aj zle nastavené tie stretnutia, že sa ľudí pýtali na nejaké konkrétne veci. Keď už to mali v nejakej fáze rozpracované, tak sa proste nepýtam otázku, že tak čo by ste tam chceli“.* Respondentka je toho názoru, že došlo k zlému nastaveniu rámcov, ktoré spôsobilo zahodenie niekoľkotisícového projektu, čo vypracovali architekti, do koša. Napokon sa proces opakoval a došlo k realizácii zásahov. Celé zapojenie verejnosti však hodnotila negatívne: *„Ten čas, tá energia a tie roky, ktoré sa na toto vyplývali, mi prídu absolútne neadekvátne, tej realizácii (...) Oni chceli tých ľudí zapojiť, ale zapojili ich v nesprávny moment, s nesprávnymi otázkami, s nesprávnymi metódami.“* Navyše to podľa nej zle komunikovali voči verejnosti, nakoľko tam vznikalo veľa šumov a klebiet. Záverom bolo, že sa spisovalo sa veľa petícií – za aj proti konkrétnym zásahom.

Zle zvolené postupy pri komunikácii procesu môžu spôsobiť mnoho

problémov. **Základom zapojenia verejnosti je totiž vždy poskytnutie dostatok informácii.** V rozhovoroch však zaznelo, že napríklad v Bratislave je pri realizácii participácie informovanosť verejnosti veľkým problémom. Jedna respondentka v tejto veci uviedla: *„Včera napríklad bolo opäť stretnutie obyvateľov na Februárke, ohľadom nejakej revitalizácie ihrísk, opätovne som upozornila kanceláriu pre participáciu, že nezverejňujú dátumy, časy a obsah stretnutí. Už to robím, keď vidím nejaké stretnutie, že nedávajú to na internet, že nezverejňujú, že také niečo je. Nikdy nie sú zverejnené výstupy z toho.“*

V ďalšom rozhovore sa upozorňovalo, že problém v tejto oblasti je ešte širší a že nejde iba o informovanie o priebehu participácie, ale aj o samotných rozhodnutiach. Respondentka nedostatky zdôvodňovala strachom predstaviteľov samosprávy z toho, že budú kritizovaní, resp. že ich verejnosť aj tak nepochopí. Ona si pritom myslí, že pokiaľ nie je vidieť, čo všetko do toho rozhodovania vstupovalo, aké rôzne informácie, tak až vtedy môže prísť k nepochopeniu samotného rozhodnutia. *„Keď budú všetky informácie, ktoré viedli k tomu rozhodnutiu známe, tak je väčšia pravdepodobnosť, že verejnosť pochopí také (aj) také rozhodnutie,“* dodala.

Po rozobraní konkrétnych rizík, ktoré respondenti a respondentky vnímali v oblasti participácie verejnosti

zaznela otázka, či má podľa nich zapájanie verejnosti zmysel za každých okolností. Inými slovami, či by mali akýmkoľvek zásahom do verejného priestranstva predchádzať participatívne procesy. Reakcie sú rozobrané v ďalšej časti.

3.2 Plánovanie s verejnou verejnou za každých okolností?

Iba v jednom rozhovore zaznelo, že participácia má byť bezpodmienečne využívaná pri plánovaní verejných priestranstiev.

V ďalších dvoch prípadoch sa zas spomenulo, že sa má využívať, ale iba, ak ju vnímame ako informovanie. Konkrétne zaznelo, že „*nejaká forma komunikácie ... informovanie verejnosti by malo byť pri každom projekte.*“ Ďalšia respondentka podobne uviedla: „*ak si povieme, že participácia je informovanie, tá prvá časť, tak tá má zmysel vždy. V tejto forme určite. Nie všade sa dá urobiť aj tie vyššie stupne, ale mesto by malo informovať o všetkom, čo robí.*“ Respondentka pokračovala, že **sú oblasti, pri ktorých sa „asi participácia nedá uskutočniť“ a treba rozlišovať medzi zapojením verejností a zapojením odborníkov.** „*Ked' hovoríme o odbornej participácii, tak je oveľa viac tém, na ktoré sa dá participovať, než sa to teraz robí,*“ vysvetlila. Pri otázke, či je podľa nej vhodné, aby verejnosť participovala iba do určitého bodu, kedy musí

nastúpiť odborná verejnosť reagovala, že sa môže „*ísť až po to, že verejnosť rozhodne, ale to sa dá iba niekedy. Väčšinou to rozhodnutie bude stále na tej samospráve a odborníkov, ktorí sa pod to podpíšu.*“

Podľa ďalšej respondentky **neexistuje jeden vhodný okamih na ukončenie participácie.** Pri každom verejnom priestore sa totiž má jednotlivo rozhodovať pre najvhodnejší čas, mieru a formu zapojenia verejnosti. „*Ked' sa robia, ja neviem ulice, diaľnice, je to úplne iný proces a úplne inú mieru odbornosti a expertízy si to vyžaduje ako keď robím parčík s výbehom pre psov. (...) Pri tom parku, ... tak to zapojenie verejnosti môže ísť do nekonečna.*“ Dokonca by podľa nej nemal byť koniec zapojenia v zmysle ukončenia komunikácie projektu nijak definovaný. Respondentka pritom poukázala na vlastnú skúsenosť kedy bol: „*koniec zadaný vysúťaženým projektom. (...) Vôbec nemal byť vtedy. Keď sa rozhodnem, že toto chcem, aby bol ten priestor, ktorý budem tvoriť s verejnou, bude to s ľuďmi pre ľudí, tak tam sa nedá vlastne stanoviť koniec toho zapojenia, lebo oni sa môžu zapájať donekonečna, aj pri príprave programu, spravovaní toho priestoru, pri údržbe toho priestoru tých ľudí môžem zapojiť.*“ V tejto súvislosti poukázala aj na svoju zahraničnú skúsenosť. Tam sa vždy sústreďovali na to, ako bude verejné priestranstvo fungovať a nie

ako vyzerá. Naproti tomu na Slovensku má pocit, že **„vždycky fungujeme na tom ako to vyzerá (...)** a či (je) **to dobré na fotke, ale málo sa staráme o to ako to funguje, že ako tam tí ľudia trávia čas“**. Podľa nej sa nestaráme o to ako riešenia fungujú v praxi - čo treba zmeniť, čo treba doplniť.

Ďalšia respondentka upozorňuje, že pri otázke, či zapojiť obyvateľov, vždy treba odlišovať, o aké verejné priestranstvá ide. Participácia verejnosti je podľa nej potrebná **„keď sa jedná o dôležité verejné priestory“** a nie, že **„musíme zapájať ľudí, pri rekonštrukcii každej ulice, lebo aj ulice sú verejné priestory“**.

Dokonca zaznelo aj tvrdenie, že ultimátna forma participácie, kedy ľudia plánujú, napríklad v Bratislave ešte neprebehla. Podľa respondentky v tomto zmysle **„máme rezervy ešte aj v tom definovaní, že čo participatívne plánovanie je“**. Ďalej uviedla, že vyššie úrovne participácie, a teda **„...projekty v ktorých by (skutočne) ľudia plánovali (...) ani ja nerobím ... že by mi kreslili tie projekty“**.

V jednom rozhovore vyslovene zaznelo, že existuje veľa prípadov, kedy by nemalo dôjsť k zapojeniu verejnosti. Respondentka konkrétne uviedla, že nie je vhodné zapojiť verejnosť, ak nemá dostatočné poznanie, ak sa to robí len naoko, v zmysle, že samospráva nie je pripravená využiť výstupy z participácie a keď sa participácia mylne vníma ako všeludové referendum, ktoré má prevládvať nejaký názor. Naopak, k zapojeniu verejnosti sa má pristúpiť vtedy, **„keď rozumiete, tí čo ste zapojení, zadávateľ, klient a hlavní aktéri, aspoň čiastočne rizikám, úskaliam a pozitívam participácie.“**

Ďalšia respondentka súhlasila s tým, že participácia nie je za každých okolností dobrou voľbou. Ak ňou má byť: **„musí byť dobre pripravená, manuál pražskej participácie má také že štyri strany, v prvej kapitole - nerobte participáciu pokiaľ nemáte peniaze, nie je za tým garancia, nemáte kapacity a nestojíte si za tým. Inak to bude mať zlý efekt“**.

4 Strategická časť

Každá samospráva by sa mala pri plánovaní verejných priestranstiev pokúšať o realizáciu kvalitného participatívneho procesu. V prvej podkapitole budú zhrnuté ciele, ktoré môžu byť vďaka takémuto procesu naplnené. Následne sa budú rozoberať existujúce riziká vychádzajúc zo skúseností realizátorov takýchto procesov na Slovensku. V tretej podkapitole budú uvedené všeobecne aplikovateľné zásady a postupy.

4.1 Ciele kvalitného procesu

Každá samospráva by sa mala snažiť o demokratickú tvorbu priestranstiev. Práve presadzovanie demokratického princípu v podobe zapojenia širokej verejnosti do plánovania umožňuje dosiahnuť, aby boli verejné priestranstvá **skutočne pre všetkých**. V tomto zmysle vie navyše kvalitné zapojenie verejnosti do plánovania pomôcť prekonať „priepasť“ medzi obyvateľmi a ich zástupcami.

V rámci samotného procesu musí byť cieľom pracovať s čo najpresnejšími dátami o potrebách, názoroch a želaniach verejnosti. Základom participatívneho procesu by teda mali byť aktívne snahy o **získanie informácií priamo od užívateľov priestranstiev s ich adekvátnym zohľadnením** v rámci výstupov. Takéto zapojenie verejnosti poskytuje politikom a úradníkom kvalitnejšie

podklady pre ich rozhodnutia. Inými slovami, nakoľko môžu získať najlepšie možné poznatky od dotknutej verejnosti (čiže poznatky, ku ktorým sa „od stola“ nedá dostať), vedia lepšie argumentovať a obhájiť svoje závery.

Správne prevedeným zapojením obyvateľov sa dá **posilniť ich záujem o okolitý priestor či budovať ich vzťah ku komunite**. Dokonca to môže viesť k ich zvýšenému úsiliu o kvalitné životné/mestské prostredie.

Presadením participatívneho procesu vie samospráva taktiež **prispiet' k inklúzii zraniteľných skupín obyvateľstva**. Práve zber informácií o potrebách a požiadavkách verejnosti, ako aj ich aktívne zapájanie pri hľadaní riešení dokáže pomôcť nielen k posilneniu pocitu spolupatričnosti, ale aj ku skutočne otvoreným, demokratickým a prístupným verejným priestranstvám.

Participácia verejnosti môže v konečnom dôsledku zlepšiť efektívnosť plánovania, napríklad aj tým, že sa predíde konfliktom, ktoré sú časovo náročné na vyriešenie. Rovnako treba v súvislosti so samotným výstupom plánovania dodať, že ak proces obsahuje participatívne prvky **zvyšuje sa pravdepodobnosť prijatia**

navrhovaných riešení užívateľmi a užívateľkami priestoru.

4.2 Riziká

Respondenti a respondentky pomenovali ako hlavné zdroje rizika, s akým sa na Slovensku stretávajú, 1) prístup verejnosti a predstaviteľov samosprávy a 2) nastavenie samotného participatívneho procesu.

Jedným z najväčších rizík je **nesprávne vnímanie participatívneho procesu ako prostriedku priamej demokracie**. Na jednej strane, si samosprávy musia byť vedomé, že konečné rozhodnutie je na nich, nakoľko nesú zodpovednosť za výslednú podobu verejného priestranstva. Na druhej strane, verejnosť by mala byť riadne informovaná, kedy sa môže zapojiť a v akom rozsahu. Rovnako sa s ňou musí jasne odkomunikovať, čo z výstupov procesu bude zapracované a čo nie.

Samospráva musí skutočne **transparentne a zrozumiteľne uviesť svoje predstavy o plánovaní**, celom priebehu i záveroch participatívneho procesu. V opačnom prípade existuje riziko nenaplnených očakávaní verejnosti či politického zneužitia (napr. *pro forma* participácia len na legitimizovanie výstupov).

Riziká sa spájajú aj so samotným nastavením procesov. Je dôležité si najmä dopredu stanoviť otázky, na ktoré je potrebné dostať odpovede,

vedieť dobu trvania procesu a mať prísľub zapracovania výsledkov samosprávami, resp. kompetentnými subjektmi. Len tak sa dajú určiť ciele a (podľa nich) rámce participatívneho procesu.

Je potrebné zdôrazniť, že nie všetky otázky majú byť súčasťou participatívneho procesu. V prípade, ak ide o oblasť vyžadujúcu odborné posúdenie mali by dostať priestor experti. V tomto zmysle **musí samospráva presne vedieť, kedy sa má zapojiť široká verejnosť a kedy odborníci**. Hlas verejnosti má ale vždy predstavovať veľmi výrazný vstup, na ktorý budú pri svojej práci prihliadať experti. Participácia teda nevylučuje odbornú prácu.

Celkový priebeh významne **závisí od kapacít realizátorov a nastavenia komunikácie** so zapojenými subjektmi. V prípade nedostatočného informovania a zapojenia verejnosti môžu byť výsledky nielen nedostatočné (malá vzorka), ale aj skreslené. Ďalším negatívnym efektom môže byť šírenie nesprávnych či nepresných informácií.

Problémy môžu vzniknúť aj v súvislosti s **nezahrnutím všetkých relevantných aktérov**, obmedzenými zdrojmi, zle stanovenou dobou trvania či nesprávnym načasovaním zapojenia verejnosti.

4.3 Postupy a zásady

4.3.1 Príprava

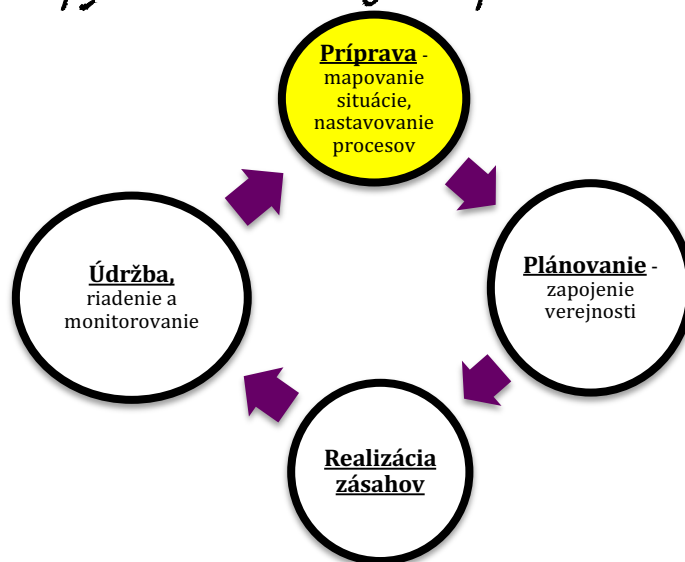
Ako sa aj zo skúseností respondentov ukazuje, platí, že kvalita zapojenia obyvateľov do plánovania verejných priestranstiev je **do veľkej miery ovplyvnená precíznosťou prípravy pred spustením celého procesu.**

Súčasťou prípravnej etapy by malo byť naplánovanie celého procesu vrátane vyjasnenia pozícií samosprávy (kompetentných subjektov) a finančného zabezpečenia projektu. Rovnako je potrebné identifikovať kľúčové otázky a hlavných aktérov či zmapovanie a nadviazanie kontaktov s miestnou komunitou.

Samotnému zapojeniu verejnosti by malo prinajmenšom predchádzať nasledovné:

- dohoda o využití výstupov participatívneho procesu s kompetentnými subjektmi,
- preverenie vlastníckych vzťahov - vlastníctva pozemkov,
- stanovenie okruhu otázok, resp. oblastí, o ktorých budú zbierané informácie,
- identifikovanie partnerov v procese plánovania,
- mapovanie stakeholderov - dotknutých ľudí (resp. osôb, ktoré ich zastupujú),
- mapovanie priestranstva,
- výber nástrojov a metód na zapojenie verejnosti,
- stanovenie časového harmonogramu,
- vytvorenie komunikačného plánu.

Schéma č. 3: Etapy zásahu do verejného priestranstva

Zdroj: Autor

4.3.2 Participatívne plánovanie a následné postupy

Pri nastavovaní participatívneho plánovania je treba zodpovedať v prvom rade na dve základné otázky, a to 1) kedy a 2) do akej miery zapojiť verejnosť.

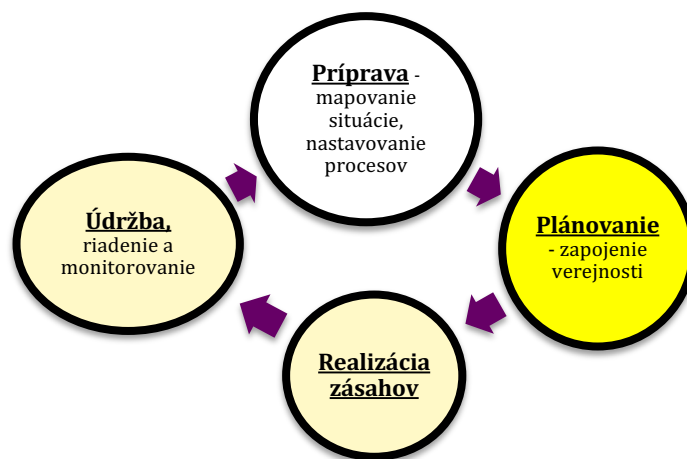
Participácia verejnosti je možná v akýchkoľvek fázach plánovania. Podľa Strussovej a Petríkovej (2009) má ale najväčší význam a prínos vtedy, keď začína už v raných fázach tvorby predstáv a dokumentov o rozvoji územia. ^{xii} Rocha (1997) dokonca uvádza, že kľúčom je nielen zapojenie užívateľov čo najskôr ako sa dá ale taktiež udržať priamu, resp. aktívnu participáciu čo najdlhšie ako sa dá.

Rozhodnutie o miere (úrovni) zapojenia verejnosti by malo závisieť najmä aj od:

- typu verejného priestranstva (ulica, námestie, park a pod.),
- náročnosti potrebných vstupov/podkladov (dôraz na expertízu),
- rôznorodosti zainteresovaných skupín (stakeholderov)
- dĺžky/trvania plánovania
- vyčlenených finančných prostriedkov.

Existuje veľké množstvo variácií participatívnych procesov. Na základe meta-analýzy Münster et al. (2017) ale napríklad odporúčajú tri základné fázy. Najskôr by sa mal zapojiť čo najväčší počet užívateľov priestoru s cieľom získať dáta. Tie by mali byť následne sprecizované a spracované v menších pracovných skupinách s aktivistami. Na záver by mali experti iniciovať získavanie spätnej väzby k navrhovaným riešeniam opäť od veľkého počtu užívateľov.

Schéma č. 4: Etapy zásahu do verejného priestranstva

Zdroj: Autor

Ako už bolo viackrát uvedené konkrétne kroky majú byť stanovené podľa existujúceho kontextu a špecifických podmienok dotknutého územia. Napriek tomu je ale pre kvalitu procesu prínosné dodržiavať niekoľko zásad a postupov.

V prvom rade musí dôjsť **k dohode o priebehu a využití výstupov participácie medzi realizátormi procesu a samosprávou**, resp. subjektom, ktorý má právomoc zásahy do verejného priestranstva zrealizovať.

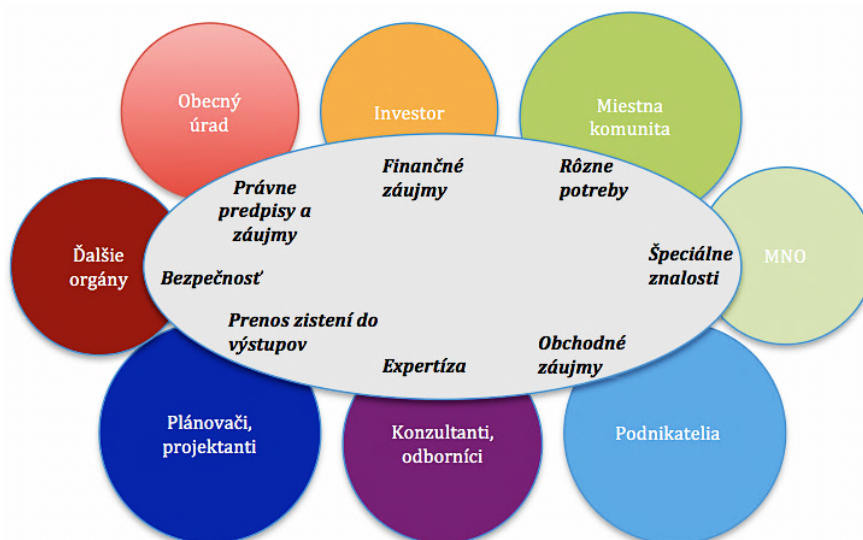
Je potrebné, aby proces uskutočnili odborne pripravené osoby a aby boli **zaškolení aj všetci relevantní zamestnanci samosprávy**. Častokrát je práve ich súčinnosť veľmi dôležitá pre hladký priebeh participatívneho plánovania - musia poskytnúť potrebné dáta týkajúce sa územia i stakeholderov či pomáhať s riešením rôznych povolení a pod. Všetci dotknutí zamestnanci samosprávy by mali byť preto stotožnení s cieľmi participatívneho procesu a rozumieť tomu, aký má prínos aj pre ich prácu. V tomto zmysle má svoje miesto nielen **vzdelávanie a osveta, ale aj vývoj metód a štandardizácia procesov** participácie pri plánovaní verejných priestranstiev.

Pre úspech celého procesu je nevyhnutné **včasné a úplné informovanie všetkých aktérov (vrátane širokej verejnosti), ktorí majú byť zapojení do participatívneho procesu**. Odkomunikovať by sa mali najmä informácie o jeho priebehu, časový harmonogram, ako aj miera ich zapojenia (zreálnenie očakávaní).

Je dôležité, aby boli pri plánovaní a projektovaní od začiatku prítomné všetky zainteresované subjekty, tak ako boli identifikované počas prípravnej fáze. Súčasťou komunikácie by mali nevyhnutne byť zástupcovia samosprávy, konzultanti/odborníci, plánovači/projektanti, mimovládne organizácie (ďalej aj ako „MNO“) a miestna komunita (pre ďalšie príklady vid' schému č. 5).

Pri realizácii participatívneho plánovania verejných priestranstiev by sa mal **klásť dôraz obzvlášť na miestnu komunitu**. Títo obyvatelia majú pravdepodobne najpresnejšie poznatky o charaktere dotknutého priestranstva a v budúcnosti sa stanú zrejme jeho najdôležitejšími užívateľmi (Stiles 2007).

Schéma č. 5: Príklady partnerov v procese plánovania

Zdroj: Autor podľa Stiles 2007

Súčasťou plánovania by mali byť podľa Stilesa (2007) aspoň štyri verejné/otvorené stretnutia s miestnou komunitou ku kľúčovým momentom projektu. Medzi ne možno zaradiť:

- 1) úvodné stretnutie, na ktorom sa uvedú **ciele plánovania**, základné informácie o priebehu i časovom harmonograme participatívneho procesu a odhadovaný termín realizácie zásahov,
- 2) stretnutie, na ktorom sa predstavia zistenia z participatívneho procesu a zhodnotia sa silné a slabé stránky existujúceho stavu lokality,
- 3) prezentácia a vyjadrenie stanovísk k prvým návrhom zásahov a ich alternatívam -

zhodnotenie z pohľadu rôznych skupín užívateľov,

- 4) prezentácia a vysvetlenie konečných návrhov zásahov s diskusiou o budúcich krokoch (napríklad o časovom harmonograme a rozpočte pre realizáciu zásahov).

Druhé a tretie stretnutie je pritom možné v prípade potreby spojiť (napríklad z dôvodu časových či finančných obmedzení).

Pre samotný výsledok je dôležité aktívne zapojenie obyvateľov, ako i politickej reprezentácie. Prví menovaní musia mať ochotu participovať a druhí zas snahu a schopnosť **pracovať s výsledkami procesu**. V prípade, ak angažovanie sa verejnosti vyjde na zmar môže sa naštrbiť nielen dôvera voči

predstaviteľom samosprávy, ale aj v akýkoľvek participatívny proces.

Ako bolo už viackrát spomenuté – je nevyhnutné, aby predstavitelia samosprávy rozumeli tomu, prečo má byť do plánovania priestranstva zapojená verejnosť a prečo sa má prihliadať na jej potreby, očakávania a záujmy.

Po ukončení participatívneho procesu (vrátane verejného pripomienkovania výstupného materiálu) je dôležité **informovať všetkých aktérov, ktorí boli zapojení do participatívneho procesu o zisteniach a spôsobe ich zapracovania.**

Aj po realizácii zásahov je neustále potrebné **monitorovať situáciu a zisťovať, či sú zvolené riešenia funkčné.** Tieto informácie sa dajú zisťovať priamo od užívateľov priestranstiev prostredníctvom dotazníkov či ankiet alebo napríklad štruktúrovaným pozorovaním. Samotní obyvatelia môžu byť navyše zapojení do spravovania a údržby daného priestranstva či do prípravy programu.

Kvalitný participatívny proces by mal dopomôcť k splneniu hneď niekoľkých cieľov, tie sú uvedené v nasledujúcej časti.

4.4 Zhrnutie cieľov kvalitného participatívneho procesu a zdôvodnenie

Cieľ	Zdôvodnenie
Demokratická tvorba priestranstiev pre všetky	<ul style="list-style-type: none"> ☐ presadzovanie demokratického princípu pri tvorbe a úprave verejných priestranstiev je predpokladom toho, aby boli skutočne pre všetkých ☐ zapojenie verejnosti do plánovania pomáha preklenúť „priepasť“ medzi tými, ktorí vládnu a tými, ktorí sú ovládaní ☐ konečný výstup má inkluzívne prvky - pri zásahoch do podoby verejných priestorov sa prihliada aj na potreby ohrozených skupín ☐ riešenie pre existujúce problémy súvisiace s veľkou heterogenitou/kulturálnou diverzitou obyvateľstva
Získavanie informácií priamo od užívateľov priestranstiev s ich riadnym zapracovaním do výstupov	<ul style="list-style-type: none"> ☐ participatívny proces poskytuje politikom a úradníkom kvalitnejšie podklady pre rozhodnutia tým, že môže priniesť najlepšie možné poznatky o potrebách, záujmoch a názoroch od dotknutých obyvateľov (napomáha ku lepšie vyargumentovaným rozhodnutiam) ☐ práve miestni, resp. užívatelia priestoru majú často informácie a poznatky, ku ktorým sa „od stola“ nedá dostať
Posilnenie záujmu verejnosti o ich okolitý priestor, budovanie vzťahu ku komunite a osveta	<ul style="list-style-type: none"> ☐ proces môže viesť obyvateľov k väčšiemu záujmu i úsiliu o kvalitné životné/mestské prostredie – je to kľúčové aj pre budúcnosť, pretože otázka kvality prostredia sa častokrát dáva do úzadia v prípadoch, kedy ide napríklad proti ekonomickým cieľom ☐ participácia môže nielenže viesť k budovaniu vzťahu k danému územiu (až tzv. komunálneho občianstva), ale aj k tvorbe pocitu spolupatričnosti medzi občanmi a zamedziť pocitom vylúčenia, či už reálnym alebo domnelým - možnosť a záujem o participáciu, resp. o zapojenie sa do sociálnej siete je základom sociálnej inklúzie/začlenenia
Zvyšovanie pravdepodobnosti prijatia navrhovaných riešení užívateľmi a užívateľkami priestoru, zvyšovanie efektívnosti plánovania	<ul style="list-style-type: none"> ☐ počítanie s názormi verejnosti už pri plánovaní pomáha zabezpečiť, že návrhy budú podporené aj tými, ktorí budú výsledkom najviac dotknutí - k nekvalitným alebo neakceptovaným zásahom do verejných priestranstiev dochádza často z dôvodov nedostatočného zapojenia odbornej, ale aj širokej verejnosti ☐ participácia verejnosti môže v konečnom dôsledku zlepšiť efektívnosť plánovania, napríklad aj tým, že sa predíde konfliktom, ktoré sú časovo náročné na vyriešenie ☐ účasť verejnosti a otvorená komunikácia pomáha získať informácie o možných bodoch sporu, a to ešte pred prijatím politického rozhodnutia

Zdroj: Autor podľa Prachárová & Hurný (2019)

5 Záver

Verejné priestranstvá predstavujú zásadnú súčasť všetkých miest či obcí a do veľkej miery formujú to, ako sa v nich ľudia cítia. Dá sa dokonca tvrdiť, že žiadne mesto nie je mestom bez verejných priestranstiev (Sidorová 2015). Kvalitné verejné priestranstvá sa vyznačujú aspektmi ako sú sociálna rovnosť, prístupnosť pre všetkých a tolerancia odlišnosti (Bratislava – Nové Mesto 2014). Verejné priestranstvá by mali byť predovšetkým pre ľudí, ktorí ich využívajú, a preto by mali byť **súčasťou plánovania akýchkoľvek zásahov**.

Stratégia obsahuje zásady a postupy, ktoré môžu pomôcť k dosiahnutiu kvalitného zapojenia obyvateľov do plánovania verejných priestranstiev. Ich sformulovaniu pritom predchádzalo stanovenie východiskovej situácie (analýza existujúceho stavu a nedostatkov na Slovensku). Informácie o participatívnych procesoch boli získané priamo od realizátorov takýchto projektov prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov.

Participatívny proces prináša hlavné výhody v podobe:

1. adresovania nedostatkov v rozhodovacích procesoch,
2. získku informácií z terénu,
3. budovania vzťahu k lokalite,
4. zefektívnenia plánovania

a zvyšovania šance prijatia výstupov užívateľmi,

6. dôrazu na inklúziu všetkých skupín obyvateľstva.

Samosprávy by sa preto mali pokúšať o jeho čo najkvalitnejšie prevedenie. Pre samotný výsledok je dôležité nielen zapojenie obyvateľov, ale aj úprimný záujem predstaviteľov mesta či obce. V prípade, **ak príspevok verejnosti vyjde na zmar môže sa naštbiť nielen dôvera voči predstaviteľom samosprávy, ale aj v akýkoľvek participatívny proces**.

Jedno úspešné participatívne plánovanie verejného priestranstva, samozrejme, automaticky nezabezpečí zvýšenie kvality života v meste. Každá samospráva musí pristúpiť k viacerým krokom v politikách mesta, medziiným (vid' aj Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013):

- definovať úlohy verejného priestranstva (ďalej len „VP“) pre život v meste,
- definovať žiaduce kvalitatívne vlastnosti (kvalitu)^{xiii} VP,
- formulovať víziu, ciele a nástroje rozvoja kvality VP,
- vytvoriť koncepciu priorít rozvoja VP a podľa nich časový a investičný plán,
- zabezpečiť koordináciu zásahov do VP,
- pridať do rozpočtu samosprávy samostatnú kapitolu investičných výdajov do VP.

6 Zdroje

- Albrechts, L. (2004): Strategic (spatial) planning re-examined, *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31, Str.: 743– 758
- Arnstein, R. S. (1969): A Ladder Of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 35:4, Str.: 216-224
- Balducci, A. (2004): Policies, plans and projects – governing the city-region of Milan. *DISP*, 152, Str.:59–70
- Berman, T. (2017): *Pubic Participation as a Tool for integrating Local Knowledge into Spatial Planning*. Tel Aviv: Springer
- Boonstra, B., Boelens, L. (2011): Self-organization in urban development: towards a new perspective on spatial planning. *Urban Research & Practice*, 4:2, Str.:99-122
- Brabham, D., S. (2009): Crowdsourcing the Public Participation Process for Planning Projects, *Planning Theory* 2009, Vol. 8, DOI: 10.1177/1473095209104824, Str.: 242-262
- Brabham, D.C. (2006) Noticing Design/Recognizing Failure in the Wake of Hurricane Katrina, *Space and Culture* 9, Vol. 1, Str.: 28–30
- Bratislava – Nové Mesto (2014): Záverečná správa zo Zapojenia verejnosti do plánovania, Revitalizácia areálu po bývalom cyklistickom štadióne v lokalite tehelné pole, Apríl 2014, dostupné na: <https://bit.ly/2Wk544e>
- Bryson, J.M., Quick, K.S., Slotterback, C.S., Crosby, B.C. (2013): Designing Public Participation Processes, *Public Administration Review*, 73, Str.: 23-34
- Bútorová, Z., Gyárfášová, O. (2010): Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti. *Sociológia*, 42, Vol. 5, Str.:447-491
- Burby, R.J. (2003) 'Making Plans that Matter: Citizen Involvement and Government Action', *Journal of the American Planning Association* 69(1), Str.: 33–49
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdell, S. (2003): *PUBLIC PLACES - URBAN SPACES. The Dimensions of Urban Design*. Architectural Press
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., G., Stone, A.M. (1992): *Public Space. Environment and Behavior Series*, Cambridge University Press
- CoPack (2012): Introduction to collaborative planning HANDOUT 1.1.2, Oulu University of Applied Sciences, Funded by the European Commission's Leonardo da Vinci Lifelong Learning Programme, dostupné na: <https://bit.ly/2wUSsWI>
- Corburn, J. (2003) Bringing Local Knowledge into Environmental Decision Making: Improving Urban Planning for Communities at Risk, *Journal of Planning Education*

and Research 22, Vol. 4, Str.: 420–33

Crewe, K. (2001): The Quality of Participatory Design: The Effects of Citizen Input on the Design of the Boston Southwest Corridor, *Journal of the American Planning Association* 67(4), Str.: 437–55

Cymbalista, R., Nakano, K. (2005): São Paulo, Brazil: a need for stronger policy advocacy. In: Balbo, M., ed. *International migrants and the city*. Venezia: IUAV

Fingerhuth, C. (2004): *Learning from China – the Tao of the city*. Basel: Birkhäuser

Fiskaa, H. (2005): Past and Future for Public Participation in Norwegian Physical Planning, *European Planning Studies* 13(1), Str.: 157–74

Gehl, J. (2000): *Život medzi budovami*. Brno: Nadace Partnerství – Program

Gehl, J., Matan, A. (2009): Two perspectives on public spaces, V: *Building Research and Information*, 37(1), Február 2009, Str.: 106-109

Hall, P. (1996): *Cities of tomorrow: An intellectual history of urban planning and design in the 20th century*, London: Blackwell

Hanna, K.S. (2000) 'The Paradox of Participation and the Hidden Role of Information: A Case Study', *Journal of the American Planning Association* 66(4), Str.: 398–410

Healey, P. (1997): *Collaborative planning: shaping places in fragmented societies*, 2nd revised ed. by UBC Press in 2006. Hampshire: Palmgrave

Healey, P. (2007): *Urban complexity and spatial strategies: towards a relational planning for our times*. London: Routledge

Hibbard, M., Lurie, S. (2000): *Saving Land but Losing Ground: Challenges to Community Planning in the Era of Participation*, *Journal of Planning Education and Research* 20(2), Str.: 187–95

Holsen, T., Swensen, I. (1998): *The two faces of public participation: democracy and efficiency*, paper presented at the Planning and Theory Conference, School of Planning, Oxford Brookes University, Oxford

Hordijk, M., Sara, L., Sutherland, C. and Scott, D. (2015): *Participatory Instruments and Practices in Urban Governance*. In: J. Gupta, K. Pfeffer, H. Verrest, M. Ros-Tonen, ed. *Geographies of Urban Governance*. Springer. Str.: 127-147.

Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy (2013): *Návrh stratégie*, dostupné na: <http://manual.iprpraha.cz/cs/strategie-rozvoje-verejnych-prostranstvi-uvod>

Jacobs, J. (2013): Smrť a život amerických veľkomiest. MOX NOX – 2. Aktualizované vydanie, ISBN: 978-80-905064-4-2

Jaššo, M., 2008 : Plánovacia kultúra ako súčasť manažmentu priestorového rozvoja. V: Forum statisticum Slovaca, č. 3, Bratislava: SŠDS. str.: 77-82

Kancelária pre participáciu verejnosti Miestny úrad Bratislava - Nové Mesto (2015): ZÁVEREČNÁ SPRÁVA PARTICIPATÍVNEHO PLÁNOVANIA AMERICKÁ- RAČIANSKA, Úprava a obnova malého parku Americká - Račianska, JÚN 2015, dostupné na: <https://bit.ly/2LiXeqv>

Lavrakas, P., J. (2008): Face-to-Face Interviewing, Encyclopedia of Survey Research Methods, Sage

Maričić, T., Cvetinović, M., Bolay, J.-C. (2018): PARTICIPATORY PLANNING IN THE URBAN DEVELOPMENT OF POST-SOCIALIST SERBIA, V: A Support to Urban Development Process, CODEV EPFL, IAUS, Edt.: Jean-Claude Bolay, Tamara Maričić, Slavka Zeković, Str.: 1-28

Miller, K., F. (2007): Designs on the Public: The Private Lives of New York's Public Spaces, NED - New edition, University of Minnesota Press, ISBN: 9780816653768

Münster, S., Georagi, Ch., Heijnea, K., Klamert, K., Noennig, R., J., Pump, M., Stelzle, B., van der Meer, H. (2017): How to involve inhabitants in urban design planning by using digital tools? An overview on a state of the art, key challenges and digital tools? An overview on a state of the art, key challenges and promising approaches, Procedia Computer Science 112 (2017), Elsevier B.V., Str.: 2391–2405

Pløger, J. (2001): Public Participation and the Art of Governance. Environment and Planning B: Planning and Design, 28(2), Str.: 219–241

Prachárová, V., Hurný, J. (2019): Participáciou k Živému námestiu - Konceptia a plán využívania Kamenného námestia a Námestia SNP v hlavnom meste Bratislava, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, Bratislava, OP Efektívna verejná správa, ITMS: 314011M298

Rocha, E. (1997): A ladder of empowerment, Journal of Planning Education and Research, 17, Str.: 31–44

Sidorová, M. (2015): Verejné priestranstvá ako základy kvalitného mestského života. Prierez prácou osobností, ktoré zásadne ovplyvnili naše uvažovanie o nich. Geografické rozhledy, 25, 1, s. 2–5.

Stiles, R. (2007): Spoločná stratégia tvorby verejných priestranstiev, Joint Strategy aktivita 3.3, Dunaj: TU Wien and UrbSpace, dostupné na: <http://urbanspace.rec.org/files/Joint-Strategy-in-Slovak.pdf>

Strussová, M., Petříková, D. (2009): Možnosti a predpoklady občianskej participácie v udržateľnom sídelnom rozvoji, Sociológia 41, 2009, č. 4, str. 354-379

Van Herzele, A. (2004) 'Local Knowledge in Action: Valuing Nonprofessional Reasoning in the Planning Process', Journal of Planning Education and Research 24(2), Str.: 197-212

7 Komentáre

ⁱ Ulice a chodníky sú dokonca podľa Jacobs (2013) hlavnými verejnými priestranstvami vo veľkomeste, sú jeho najdôležitejšími súčasťami.

ⁱⁱ Najnižšia úroveň zapojenia je informovanie (viď časť 1.2.2 Rozsah participácie).

ⁱⁱⁱ Viď napríklad KANCELÁRIA PRE PARTICIPÁCIU VEREJNOSTI MIESTNY ÚRAD BRATISLAVA - NOVÉ MESTO (2015).

^{iv} Možno vnímať ako spoluúčasť alebo spolupodieľanie sa.

^v Bolo to badať napríklad aj v 90. rokoch v Spojených štátoch amerických, kde dochádzalo síce k nárastu počtu a typov verejných priestranstiev, nie však vo všetkých prípadoch adekvátne odrážali potreby užívateľov (Carr et al. 1992). Následkom boli nedostatky v dizajne a riadení priestorov zasluhujúce si značnú kritiku.

^{vi} Napríklad v Českej republike má podľa § 63 ods. 2 zákona č. 114/1992 Z.z. o ochrane prírody a krajiny každý „právo na voľný priechod cez pozemky vo vlastníctve alebo nájme štátu, obce alebo inej právnickej osoby, pokiaľ tým nespôsobí škodu na majetku či zdraví inej osoby a nezasahuje do práv na ochranu osobnosti či susedských práv. Je pritom povinný rešpektovať iné oprávnené záujmy vlastníka či nájomcu pozemku a všeobecne záväzné právne predpisy.“ Dostupné na: <https://bit.ly/2JCjaeP>

^{vii} Napríklad ani vyhláška č. 31/2003 Z. z. Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o označovaní ulíc a iných verejných priestranstiev a o číslovaní stavieb neobsahovala informáciu, čo je myslené pod pojmom verejné priestranstvo.

^{viii} Napríklad Občiansky zákonník, Obchodný zákonník.

^{ix} Čiže všetky priestory bez ohľadu na to, či sú vo vlastníctve štátu, obce, inej právnickej osoby alebo fyzickej osoby.

^x Navyše, podľa Jašša (2008) neboli na Slovensku dlho interaktívne metódy zapájania verejnosti do plánovania súčasťou územnoplánovacej praxe. V porovnaní s inými plánovacími kultúrami našu prax charakterizuje aj chýbajúca interdisciplinarita, nízka flexibilita (najmä pokiaľ ide o exekutívne časové rámce) a istá skepsa a odstup, ktoré sprevádzajú profesiu plánovateľa v slovenských podmienkach (Jaššo 2008: 80).

^{xi} Niektorí respondenti videli potenciálne ohrozenie participatívneho procesu naraz v prístupe predstaviteľov samosprávy, resp. verejnosti aj v nastavení procesov.

^{xii} Viď aj Stiles 2007:29.

^{xiii} Možno hovoriť o technokratických, inštrumentálnych a humanistických kvalitách verejného priestranstva. Pri humanistickej kvalite priestranstva ide napríklad o obyvateľnosť, estetickosť, spoločensko-kultúrny rozmer či reprezentatívnu a komunikačnú úlohu. (Inštitút plánovania a rozvoja hlavného mesta Prahy 2013)

